

BOEKBESPREKING

Roebben, Bert. 2024. *Godsdienstpedagogische cartografie*

Acco, 188 pp. <https://shop.acco.be/nl-be/product/download/50964> (open access)

Ilse Geerinck*

Op zijn blog *Seeking Sense in the City*¹ getuigt godsdienstpedagoog Bert Roebben, verbonden aan de faculteit voor Katholieke Theologie van de Universiteit van Bonn in Duitsland, al vele jaren van zijn pelgrimages, zijn werk en zijn inspirerende ontmoetingen. In zijn boek *Godsdienstpedagogische cartografie* (in 2023 reeds in het Duits uitgebracht als *Religionspädagogische Kartographie*) vormt de metafoor van de pelgrimage opnieuw de rode draad tegen de achtergrond van een wereld in transitie die nieuwe uitdagingen stelt aan religieuze vormingsprocessen.

De bedding van het boek is de 'hermeneutische storm' waarin het onderwijs en de leraar zich bevinden. Net als in zijn vorige monografieën, zoals *Scholen voor het leven: een kleine didactiek in zeven stappen* (2011) en *Godsdienstpedagogiek van de hoop: grondlijnen voor religieuze vorming* (2007), vormt ook hier hoop het leitmotiv in tijden van maatschappelijke verandering en crisis. Door in te gaan op zeven thema's die elk verbonden zijn met een vakdidactisch concept, spraakmakende personen of contexten, wil Roebben een godsdienstpedagogische kaart uitvouwen. Onder de zeven thema's die fungeren als oriëntatiepunten in deze storm, namelijk correlatie, inclusie, interpretatie, karakter, narratie, performance en spiritualiteit, brengt hij inhouden uit eerder werk samen. Met deze hermeneutische veldverkenning wil Roebben een landschap blootleggen en de lezer uitnodigen om, net als de auteur, zichzelf te laten raken door plekken en ontmoetingen in het dagelijkse leven.

Het eerste thema, 'correlatie', verbindt de auteur aan zijn ontmoeting met professor David Hansen en het werk van John Dewey in New York. Het werk van beide auteurs

* Ilse Geerinck is lector van de lerarenopleiding en onderzoeker Art of Teaching aan de University Colleges Leuven-Limburg.

interpreteert Roebben als het verdiepen van ervaringen van kinderen door nieuwe inzichten die aangedragen worden door de leraar. De correlatiedidactiek als het verbinden van levensvragen van jonge mensen met traditie-elementen uit de Bijbel en de geloofsgemeenschap, veronderstelt enige vorm van socialisatie waar leraren vandaag niet meer van kunnen uitgaan. Zich beroepend op het activiteitensysteem van de Finse pedagoog Yrjö Engeström, houdt Roebben een pleidooi om de spanning tussen enerzijds de wereld van de jongeren en de klas (subjectieve dimensie) en anderzijds de wereld van de deskundige en het leerplan (objectieve dimensie) uit te houden opdat een nieuwe betekenisgeving kan ontstaan.

Het tweede thema is 'inclusie' en begint met een verhaal uit Wenen waar studenten en leraren uit verschillende landen elkaar ontmoeten rond godsdienstonderwijs. De vaak nog erg confessionele aanpak van godsdienstonderwijs wordt uitgedaagd bij het horen van het verhaal van studenten uit het Duitse Freiburg-im-Breisgau over een 'confessioneel-coöperatief godsdienstonderwijs' (KoKoRu). In dit inclusieve verhaal staat het leren van elkaar centraal met als doel een confessionele identiteit te ontwikkelen. De leraar is naast getuige en expert tevens moderator die de communicatie mogelijk maakt. Binnen de inclusiedidactiek krijgt elke jongere de kans om zijn eigen levensbeschouwelijke weg te ontdekken en klaarheid te brengen in de eigen identiteitsontwikkeling.

De ervaringen aan de universiteit van Stellenbosch als een *change lab* van inclusiviteit vormen de hermeneutische context voor het derde thema, 'interpretatie'. Hier brengt Roebben het model van de Engelse godsdienstpedagoog Michael Grimmit in, die spreekt over *learning about religion* en *religion from religion*, waarbij religieuze kennis (overdracht) én het zich eigen maken van die kennis (interpretatie) twee belangrijke dimensies van religieus leren zijn. De godsdienstpedagogen Johannes van der Ven en Hans-George Ziebertz hebben een derde dimensie toegevoegd: *learning in religion*. Door het verder expliciteren van *learning in/through religion* wil Roebben de nadruk leggen op het belang van 'confrontatie' en de persoonsvorming extra kracht bijzetten. De wisselwerking van deze drie dimensies leidt tot het didactisch concept van 'leren in de presentie van een ander' (*learning in the presence of the other*) waarbij alle elementen drager zijn van een dialogische of communicatieve dynamiek.

Voor het vierde thema, 'karakter', gaan we terug in de tijd, naar Roebben's ontmoeting met de joodse filosoof en theoloog Emmanuel Levinas in Parijs. De grondhouding van luisteren – die nodig is voor de dialoog – vraagt om een zekere compassie. Het thema van compassie mag niet begrepen worden vanuit een paternalistische of neerbuigende houding, maar vraagt om een aangedaan en geraakt kunnen worden

door de kwetsbare ander. Ook hier klinkt de 'presentie van de ander' opnieuw door, die werkt vanuit het didactische concept van morele vorming.

Amsterdam en de lectuur van het dagboek *Het verstoorde leven* van Etty Hillesum vormen de vijfde hermeneutische context. *Narratio* is het vijfde thema op de kaart van het godsdienstonderwijs. Herinneringseducatie en bijbeldidactiek zijn twee cruciale vormen van *storytelling* binnen religieus onderwijs. Zijn leservaringen in een basisschool zijn de humus voor de bijbeldidactiek waarin het irriterende en schurende karakter van de Bijbel centraal staat. De Bijbel biedt niet alleen de irriterende hermeneutiek, ze is zelf ook hermeneutisch: het verhaal van mensen die worstelen met God. De auteur is duidelijk gevormd door de Leuvense traditie van de theoloog Edward Schillebeeckx' *Mensen als verhaal van God*.

De context van het zesde hermeneutische thema is de eerste lockdown naar aanleiding van een pandemie die meteen ook het einde betekent van fysieke ontmoetingen. Performatieve settings en performatieve leerwegen helpen om het ervaringssubstraat van religieuze taal te herstellen en weer aan te knopen bij oorspronkelijke ervaringen. Hier wordt ingegaan op de pelgrimsdidactiek die zich ontvouwt in de vorm van *performance* (i.e. ervaringen van de pelgrim), *storytelling* (i.e. interpretatie van ervaringen) en *literacy* (i.e. conceptuele reflectie op de interpretaties).

In de Bijbelse traditie is zeven een symbolisch getal dat verwijst naar volheid en volmaaktheid. Het Hebreeuwse '*sheba*', verwant met '*shaba*' betekent spirituele voltooiing, thema zeven. De hermeneutische context is de Universiteit van Keulen en de spiritualiteit van een van haar beroemde academici, Meister Eckhart, die de affirmatieve-dogmatische theologie van zijn medetheologen Thomas van Aquino en Albertus Magnus in een narratief-beeldrijke taal omzette en de theologie zo toegankelijk maakte. De centrale didactiek is hier het 'theologiseren met kinderen' – als een theologie met, voor en van kinderen – waarbij kinderen niet alleen ontvangers zijn maar ook producenten van de theologie. Het recht op vragen stellen en verantwoordelijkheid opnemen voor het eigen leerproces ziet Roebben als een menselijk recht: deze verwondering schept kansen voor menswording.

Menselijke verhalen, verhalen over ontmoetingen, verhalen van een pelgrimage. Daarvan legt dit boek getuigenis af. Deze godsdienstpedagogische cartografie maakt waar wat het wil delen: *learning in/through religion*, inzicht door confrontatie, leren in de aanwezigheid van anderen om zichzelf als persoon te vormen, te leren kennen en waarderen. Niet het geleerde geloof (*fides quae*) maar het geleefde geloof (*fides qua*) staat in het boek voorop.

Het boek meandert voortdurend tussen (existentiële) zin vragen en (religieuze) antwoorden, tussen menselijke ervaringen en (geloofs)traditie, tussen de subjectieve dimensie (ervaringen) en de objectieve dimensie (leer en de tekst) en tussen immanentie en transcendentie, doch zonder deze tegenstellingen zelf diepgaand en kritisch te problematiseren. Loopt de hermeneutiek niet spaak door Bijbel, traditie en gemeenschap te gaan beschouwen als een middel voor (zelf-)reflectie, kennis en een bron van (levensbeschouwelijke) antwoorden, in naam van de eigen identiteitsontwikkeling of het eigen levensbeschouwelijke verhaal? De hermeneutische storm is misschien al een draaikolk geworden waarin we verzwelgen in de zoektocht naar een eigen identiteit. Het serieus nemen van de pelgrim is de weg gaan in afwezigheid van elke bestemming, voorbij het hermeneutische heen-en-weer bewegen.

De katholieke theoloog Chesterton parafraserend, stelt de Sloveense filosoof Žižek nogal provocerend dat Jezus de eerste atheïst is. '*Eloi, Eloi, lema sabachtani.*' Wat sterft aan het kruis, is God als de totale Andere. God trekt zich terug (*sjabat*) en levert de mens over aan de vrijheid. Die totale godsverlatenheid lezen we in het Emmaüs-verhaal: 'Waar twee of meer mensen in liefde samen zijn, daar ben Ik aanwezig.' Wat betekent religieuze vorming *in* de spanning immanentie en transcendentie? De tegenstelling tussen de Vader (geloofsleer en aanbidding) en de Zoon (moreel handelen en navolging) zelf problematiseren, creëert ruimte voor een *geestelijke vorming* als het steeds opnieuw zoeken naar een gepaste 'liefdes(ver)houding' waarin de weg en de bestemming samenvallen.

In zeven dagen schiep God de wereld, op de zevende dag rustte Hij. In zeven thema's, didactische concepten en spraakmakende ontmoetingen en contexten voltooit Roebben zijn overzichtswerk. Of hij zich daarmee terugtrekt en het werk neerlegt, betwijfelen we. We hopen in elk geval van niet.

Noten

1 Bert Roebben, *Seeking Sense in the City* (blog), <https://bertroebben.blogspot.com/>.